

**TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ KADIN ve ERKEK TEMSİLLERİNDE
BARIŞ MANÇO İMZASI**

**THE SIGNATURE of BARIŞ MANÇO on the REPRESENTATION of
WOMEN and MEN in TURKISH CULTURE**

*Senem GÜRKAN**

Özet

Milletlerin kültürlerini doğrudan veya dolaylı olarak içerisinde barındırarak üretilen sanat eserleri, söz konusu toplumun kültürü hakkında bizlere önemli ipuçları sunabilmektedir. Bir toplumun içerisinde kadınlık ve erkekliğe dair toplum tarafından atfedilen rollere ve kalıp yargılara işaret eden toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ise, yine o toplumda ortaya çıktığı için o topluma ilişkin kültürel bilgiler barındıran bir diğer unsurdur. Bu bağlamda bu niteliksel çalışma, Barış Manço'nun eserlerinin maddi ve manevi kültür aktarımını toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sanatçıya ait ölçüt örneklemeyle belirlenen 91 adet şarkı sözü, desen ve araştırma yöntemi olarak belirlenen içerik analizine tabi tutulmuştur. İnceleme kadınsılık ve erkeksilik özellikleri, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin temalar ve cinsiyetçi dil kullanımı ulamları etrafında gerçekleşmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Manço'nun eserlerinin kültür aktarımı üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesinde ve devam ettirilmesinde etkin bir rol oynamadığı, aksine toplumun her kesimindeki eşitsizliğin yanlışlığının bu sözler aracılığıyla gelecek nesillere aktarıldığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal cinsiyet sosyolojisi, Barış Manço, içerik analizi, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları

Abstract

The artworks that are produced by reserving the cultures of the nations directly or indirectly give us some tips about the culture of that society. Gender roles and gender stereotypes, which refer to the roles and estimations for women and men assigned by the society, on the other hand, are the other factors containing cultural information of that society as they got out within that culture. Within this context this qualitative research aims at revealing the material and spiritual cultural transmission of Barış Manço's lyrics from a gender equality perspective. 91 song lyrics that were identified with criterion sampling were subjected to context analysis used as the strategy and research method of the study. The analysis was fulfilled under four

* Research Assistant, Ondokuz Mayıs University, Department of Women's and Family Studies, Samsun / TURKEY, senemgrk@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2061-6385>

categories such as female and male stereotypic traits, gender roles, themes about gender equality and gendered language use. The content analysis employed to the data show that Barış Manço's lyrics were written with a gender-free perspective, supporting gender equality and do not play a role in reproduction and proceeding of gender inequality while fulfilling the cultural transmission process. Contrarily, the fact that inequality and discrimination at all segments of the society's being incorrect was reflected via lyrics to the next generations.

Keywords: Sociology of gender, Barış Manço, content analysis, gender roles, gender stereotypes

Giriş

Öz olarak bir toplumun yaşam tarzı şeklinde tanımlanabilecek kültür, o kültüre ait gelenek, görenek, inanç sistemi, dil, sanat, giyim kuşam, alışkanlıklar gibi manevi unsurların yanında, giyim, yiyecek ve her çeşit ürün gibi maddi unsurları hakkında bilgi vermektedir. Tural (1988) kültürü şöyle tanımlar;

“Tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir.” (s. 52).

Bir topluma ait ve o toplumu diğer toplumlardan ayıran tüm bu özellikleri kapsayan ulusal kültür, yine bu özellikler vasıtasıyla nesilden nesle hatta ulustan ulusa aktarılmaktadır. Bu aktarım sürecinde başat rol oynayan öğeler arasında sanat eserleri de yer almaktadır. Heykeller, resimler, fotoğraflar, edebi eserler, şarkı sözleri tüm bu eserlerden bazılarıdır.

Öte yandan o toplumun kadına ve erkeğe atfettiği görevlerin, sorumlulukların ve rollerin göstergesi olan toplumsal cinsiyet ise sosyo-kültürel ve insan icadı olan (Bhasin, 2003, s. 2-3; Reddock, 2000, s. 37) kadınlık veya erkeklikle ilişkilendirilen nitelik ve fırsatların sosyal olarak inşa edildiği için toplumsallaşma sürecinde öğrenilen (Gender Mainstreaming 2017) bir olgudur. Toplumun kadına ve erkeğe biçtiği bu farklı genellemeler “algılayışlar, inançlar ve beklentilerden” (Mackie vd., 1996) meydana gelen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını oluşturur.

Söz konusu bu kadınsılık ve erkeksilik özelliklerini ele alan çalışmasında Bem (1974), toplumsal cinsiyet temelli kadınsı ve erkeksi özellikleri betimlemiş, Kavuncu (1987, s. 33-34) ise bu envanteri Türk

toplumuna ve kültürüne uygulamış ve kadınsılık ve erkeksilik özelliklerini belirlemiştir.

Gerek sanat eserleri gerekse toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bir toplumun kültürel ve sosyal yapısı tarafından belirlenen unsurlar olduklarından, o toplumun kültürel bağları ve kodları konusunda bilgi sunmaktadırlar. Bu çalışmanın ana amacı ise Barış Manço'nun eserlerinin maddi ve manevi kültür aktarımını, toplumsal cinsiyet çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu bağlamda eserlerdeki kadın ve erkek temsillerine, toplumsal cinsiyet rollerine ve bu konuya ilişkin temalara değinmek ve dil kullanımı bu çerçevede incelemek diğer ereklerdendir.

Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Barış Manço'ya ait şarkı sözlerindeki kadınsılık ve erkeksilik özellikleri nelerdir?
2. Barış Manço'ya ait şarkı sözlerinde toplumun kadınlara ve erkeklere atfettiği toplumsal cinsiyet rolleri nasıl betimlenmiştir?
3. Barış Manço'ya ait şarkı sözlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin hangi temalar işlenmiştir?
4. Barış Manço'ya ait şarkı sözlerinde cinsiyetçi bir dil kullanımı var mıdır?
5. Barış Manço'ya ait şarkı sözleri kültür aktarımı üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesinde ve devam ettirilmesinde etkin bir rol oynamakta mıdır?

Türk Kültür Ataşesi Barış Manço

1 Ocak 1943'te İstanbul'da dünyaya gelen Mehmet Barış Manço, küçük yaşlardan itibaren müziğe olan ilgisini 1958'de eğitim gördüğü Galatasaray Lisesi'nde sahneye çıkararak bina etmeye başlamıştır (Yangın, 2002, s. 26). *Kurtalan Ekspres* ile devam eden müzik yolculuğuna 1999 yılında vefat edene kadar devam etmiştir.

“Ben, Anadolu'nun değerlerini yakalayıp kendi potamda eriterek ortaya çıkmışım. Buna pop diyemeyiz (...) halk kültürünün üyesiyim sonuçta. Can dostlarım Âşık Reyhani, Karslı Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu gibi âşıklar; ne zaman oralara gitsem, 'Ooo, hoş geldin asfalt ozanı' diye takılırlar. 'Sen asfalt ozanısın, bize toprak ozanı' derler.” (Canbazoğlu, 1999) diyerek halkın içinden ve halkın tüm kültürel öğeleriyle bezenmiş her türlü maddi ve manevi varlığını yaptığı tüm işlere yansıttığını belirtmiştir. Manço bu noktada muhafazakâr bir yapıda olduğunu dile getirmiş, örnek olarak Mozart'ı, Karacaoğlan'ı, Dadaloğlu ve Yunus Emre'yi aldığını belirtmiştir (Çelikoğlu,

1987). Ayrıca kendisini “Jön Türkler hareketindeki” Türkler gibi misyon sahibi ve çağdaş bir masalcı olarak addettiğini dile getirmiştir (Başarır, 1896).

Barış Manço yalnızca bir söz yazarı, bestekar ve müzik insanı değil, Türk halkının birçok kültürel unsurunu yazdığı sözlerde, kılık kıyafetinde, müziğinin sesinde aynı potada eriterek bizlere sunmuş bir televizyon sunucusu, bir yapımcı, bir seyyah, ulusal ve uluslararası birçok ödül ve unvan sahibi¹ bir kültür ataşesidir. Ayrıca kendisine 1992 yılında verilen “Halkbilimi Doktoru” unvanı da bu durumu destekler niteliktedir (Oğuz, 1999, s. 97).

Dünyanın pek çok yerinde gördüğü kültürel öğeleri kendi ülkesindeki “maksimal halkın” (Güler, 1992, s. 2) hizmetine sunmaya adanmış bir ömür için pek çok ülkenin ileri gelen bürokratları, sanatçı arkadaşları, çocuklar sanatçıyı ortak bir Türk değeri olarak görmüş, Manço’yu besteci ve icracı olarak sanatkarlığının yanı sıra bir sosyolog, bir tarihçi, coğrafyacı, filozof, gazeteci, yorumcu, gözlemci; kuru kuruya milliyetçi değil, memleketçi (Tamer, 1999), bir ekol, Türkiye'nin kültürlü, değişimci, süper zekalı, vatansever evladı (Yener, 1999), dünya çapında bir müzisyen, bir kültür adamı (Ülsever, 1999), esaslı bir Talk Show’cu (Güler, 1992, s. 2), Son Osmanlı (Ercan 1999:6), müziğin La Fontaine’i (Barçın-İmer, 1999), Yüzüklerin Efendisi, Modern Evliya Çelebi (Aktar, 1999), bilge bir adam, bir büyük sentez ve duygu adamı, Dede Korkut, bir başöğretmen, içlerindeki çocuğu korumayı bilen adamların dostu (Eyüboğlu ,vd, 1999) olarak nitelendirilmiştir.

Gelenekle gelecek arasında adeta bir köprü vazifesi gören Manço, bu tarzını hayatının birçok parçasına yansıtmıştır. Oğulları Doğukan Hazar ve Batıkan Zorbey’in isimleri, kurduğu grup “*Kurtalan Ekspres*”in adını yine Anadolu’yu boydan boya gezen bir trenden alması, dünyanın birçok yerini gezip biz izleyicilerine tanıtmış olması hep bu aktarıcılık misyonunun göstergeleridir. Haliyle Manço ve eserleri, akademyada birçok alandaki çalışmaya konu olmuştur.

¹ Aldığı unvanlar Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sanatçısı - Ankara (1991); Hacettepe Üniversitesi Onursal Doktora- Ankara (1991); Soka Üniversitesi: Uluslararası Kültür ve Barış Ödülü- Tokyo, Japonya (1991); Belçika Krallığı: Leopold II Şövalyesi Nişanı Brüksel- Belçika (1992); Fransız Kültür Bakanlığı: Edebiyat ve Sanat Şövalyesi Nişanı Paris, Fransa (1992); Türkmenistan Cumhurbaşkanlığı: Türkmen Vatandaşlığı Aşkabat, Türkmenistan (1995), Pamukkale Üniversitesi: Onursal Doktora- Denizli (1995); Min-On Vakfı: Yüksek Şeref Madalyası Tokyo, Japonya (1995). Bilgi için bakz. Sayanora Barış Manço, Yener Süsüy, Hürriyet, 2 Şubat 1999, s. 27.

Alanyazın Taraması

A. Barış Manço'yu ve Eserlerini Konu Alan Çalışmalar

Çobanoğlu (2000) “dört yapraklı yonca” metaforuyla addettiği Manço fenomeninin sosyo-kültürel yapımıza katkılarını ele almıştır. Düzgün (2009), Barış Manço'yu, üslubunu Orta Asya Türklerindeki ozan baksı geleneğine dayanan aşıklık geleneğinden, eserlerinin temasını ise Türklerin hikayecilik ve destancılığından alan bir sanatçı olarak resmetmiştir. Manço'nun eserlerini sözlü eserlerden yazılı eserlere, kırsal alandan ise kentsel alana geçişte ağıt türünün değişimi çerçevesinde ele alan Kocaer (2006) ise, bu eserler yoluyla ağıdın kırsal yaşamın kentsel yaşamdaki görünümünü söylediğini söylemiştir. Benzer bir yaklaşımla Uyanık (2008) Manço'ya “kentli aşık” sıfatını yakıştırmıştır.

Kapsamlı çalışmasında Yangın (2002) ve Emre (2013), Manço'nun aşıklık geleneğinin çağımızda “çağdaş Türk ozanlığı” adıyla ilk temsilcisi olduğunun altını çizmişlerdir. Eserlerde aşıklık geleneği şiirlerindeki temalar atasözü, deyim, yerel dil kullanımı gibi yapılarla pekiştirilmiş, bazı eserlerde ise son dörtlüklerde adını taşıtmıştır. Bu arada Manço ile kopuz yerine gitar kullanılmaya başlanmıştır (Emre, 2013, s. 63-64).

Yakıcı (2012, s. 102-103) ise çalışmasında Barış Manço'yu, tıpkı Mustafa Kemal Atatürk, Dede Korkut, Aşık Veysel gibi Türk kültürünün imgeler aracılığıyla gelecek nesillere aktarımında rol oynayan zirve bir aktör olarak ele almıştır. Yıldırım (1999) da Manço'nun bir yandan çağın gerekliliklerine ayak uydururken diğer yandan da öz kültürel mirasına sahip çıktığını söylemektedir.

Bu aktarımda eserlerinin içeriğindeki öğelerden bahseden Gökşen ve Gökşen (2016) “dağ”ın Türk kültürünün ve yaşam biçiminin önemli bir unsuru olmasını ve Manço'nun bu özelliği eserlerinin sözleriyle yansıttığını; Emre (2012) ise kültürümüze mal olan destan ve anlatı gibi ürünlerdeki formel sayıların Manço'nun eserlerinde işlenişini ele almıştır.

Barış Manço eserlerinin eğitici işlevleri üzerinde duran Erdoğan (2015) sanatçının beş şarkısını inceleyerek ahlak eğitimi üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Adıgüzel (2009) ise sanatçının şarkı sözlerindeki değerler eğitimini, evlilik, çalışmak ve okumak ulamları çerçevesinde irdelemiştir.

B. Şarkı ve Türkü Sözlerinde Toplumsal Cinsiyeti Temel Alan Bilimsel Çalışmalar

Türkülerin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesine bir örnek Erdir'in (2016) çalışmasıdır. Muğla türkülerinde kadınsılık ve erkeksilik özelliklerinin ve rollerinin ortaya koyulmasını amaç edinen çalışmada türküler beş kategoride inceleme altına alınmıştır. Bu kategoriler türkülerdeki kadınsılık ve erkeksilik özellikleri, kadına ve erkeğe uygun görülen toplumsal cinsiyet rolleri, özel ve kamusal alan ve bedendir.

Erdal (2011) ise TRT'nin *Türk Halk Müziği Sözlü Antolojisi* adlı eserindeki otuz türkü metnini feminist bir bakış açısıyla irdelemiş, türkü metinlerinin toplumsal cinsiyet ayrımını temel alan bir bakış açısıyla yazıldığını saptamıştır.

Benzer bir çalışmasıyla Guliyev (2018) *Koroğlu* destanının Azerbaycan versiyonundaki kadın tiplerini çalışmış ve toplumsal cinsiyet ayrımına yönelik bir ize rastlayamamıştır.

Demir (2017) ise "kına yakma" geleneği çerçevesinde yetmiş beş kına türküsündeki toplumsal cinsiyet örüntülerini ele almış, Anadolu toplumundaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bu türküler yoluyla yeniden üretildiğini belirtmiştir.

Yine Büyükokutan Töret (2017) de Türk halk ninnilerinde geleneksel toplumla ilişkilendirilen bir kadınlığın öne çıktığını, kadının kendisini, çocuklarını, ailesini ve yakın çevresini anlattığı ve kendisini özel alanda ve pasif rolde anlattığının altını çizmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü, Deseni ve Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan insanların veya incelenecek dokümanın anlamlandırılma biçimini ortaya koyan bir araştırma biçimi olan nitel araştırma (Merriam, 2009, s. 5-6), şarkı sözlerindeki olası toplumsal cinsiyet örüntülerini ortaya koyarken anlamlandırma yapacağı için bu çalışmanın türü olarak uygun bulunmuştur.

Bu çalışmanın deseni ve analiz yöntemi ise içerik analizidir. İçerik analizi benzer verileri belirli temalar ve/ya kavramlar çerçevesinde gruplayarak okurun anlayacağı biçime dönüştürmeyi hedefler (Fraenkel ve Wallen, 2000). Birtakım çevreler içerik analizini yalnızca bir analiz tekniği olarak ele almaktadırlar (Özden ve Saban, 2017). Öte yandan kimileri ise çalışmanın baştan sona stratejik yapısını ele alarak içerik analizini bir çalışma deseni ve stratejisi olarak düşünürler (Miles, Huberman, vd, 2015; Saldana, 2011). Çalışmamızın araştırma sorularının da yönlendirdiği gibi bu çalışmanın deseni ve verilerin analiz tekniği içerik analizidir.

Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmanın verileri doküman analizi tekniğiyle toplanmıştır. Barış Manço'ya ait olan albümler, 45'likler ve plak şirketlerinin derleme albümleri araştırılmış, oğlu Doğukan Manço ile sosyal medya aracılığıyla iletişime geçilmiş ve eserlerin sözleri <http://www.barismancomix.com/index.php> ve Yangın'ın (2002) çalışmasından ortaya çıkan diskografiden derlenmiştir. Elde edilen tüm eserlerin şarkı sözleri araştırmanın verilerini oluşturmuştur.

Örneklem, Analiz Birimi ve Sınırlılıklar

Bu çalışmanın evrenini Barış Manço'nun şarkı sözleri oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle (Patton, 1990, s. 182-183) seçilen örnekleme ise Barış Manço'ya ait 91 adet şarkı sözü oluşturmıştır.

Ölçüt örnekleme, örneklem seçiminde belirli ölçütler oluşturularak söz konusu bu ölçütleri sağlayan birimlerin örnekleme dahil edilmesidir (Büyüköztürk, vd., 2012, s. 91). Bu çalışma dahilinde Barış Manço'nun eserlerinden incelemeye dahil edilenler şu ölçütlere göre belirlenmiş, bu ölçütler aynı zamanda çalışmanın sınırlılıklarına işaret etmiştir:

- Türkçe olması (Manço'ya ait İngilizce, Fransızca, Flemenkçe, Arapça, Farsça ve Japonca şarkılar vardır),
- Sözlerinin Barış Manço'ya ait olması,
- Enstrümental olmaması.

Bu ölçütlere göre Manço'nun 91 adet eseri (Bkz. EK) bu çalışmaya dahil edilmiştir.

Varsayımlar

Bu çalışmanın örneklemini oluşturacak olan şarkı sözlerinin hepsi Barış Manço'ya ait olduğu için eserlerin erkek ağzından hep kadınlara yönelik olarak söylendiği varsayılmıştır.

İçerik Analizinde Kullanılacak Olan Ulamlar

Yapılan alanyazın taraması sonucunda benzer çalışmalardaki sözel öğelerin betimlenmesinde kullanılan ulamlar incelenerek değerlendirmeye alınmış ve bu çalışmada Kavuncu (1987), Erdir (2016) ve Erdal'ın (2011) çalışmalarında kullandıkları ulamlardan yola çıkılarak dört ana ulam üzerinde çalışma yapmak uygun bulunmuştur:

1. Kadınsılık ve Erkeksilik Özellikleri
2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini
Ev İçi ve Ev dışı sorumluluklar
Özel ve Kamusal Alan Ayrımı
3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Temalar
4. Cinsiyetçi Dil Kullanımı

1. BULGULAR ve YORUM

1.1. Kadınsılık ve Erkeksilik Özelliklerine Dair Bulgular

Bu çözümlemedeki ilk ulam olan kadınsılık ve erkeksilik özelliklerinde, Türk toplumuna uyarlanmış çalışmasıyla Kavuncu (1987, s. 33-34)'nun envanteri referans alınmıştır. Bu envanterde Türk kadınının kadınsılık özellikleri şu şekilde betimlenmiştir:

“Ağırbaşlı-ciddi, anlayışlı, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, boyun eğen, cana yakın, çocukları seven, duygusal, fedakâr, gönül alan, hassas, incinmiş duyguları tamir etmeye istekli, kaba dil kullanmayan, kadınsı, merhametli, namuslu, sadık, sevecen, sıkılğan, tatlı dilli, yumuşak-nazik”.

1.1.1. Barış Manço'nun Şarkı Sözlerinde ve Kavuncu'nun Envanterinde Bulunan Kadınsılık Özellikleri

Çalışmanın örneklemini oluşturan şarkı sözleri kadınsılık özelliklerine göre incelemeye tabi tutulduğunda, Barış Manço'nun Türk kültürüne uyarlanmış kadınsılık özelliklerinin çoğunu kullandığı ve bu bakımdan da kültür aktarımına katkıda bulunduğu saptanmıştır. Anlayışlı, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, cana yakın, çocukları seven, duygusal, fedakâr, hassas, incinmiş duyguları tamir etmeye istekli, kaba dil kullanmayan, kadınsı, merhametli, sadık, sevecen, tatlı dilli, yumuşak-nazik bu özelliklerdendir.

“Gözüm senden başkasını görmez oldu yar.” (*Alla Beni Pulla Beni*) dizesinde kadın sadık, “Gece annem evde dedi ki: ‘Oğlum neyin var? /Yemeden içmeden kesildin yine.’” (*Anahtar*) dizesinde ise başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, merhametli ve duygusal olarak resmedilmiştir. Benzer şekilde “Al Beni, tut elimden, al yanına;/ Sar, sar beni sar” (*Al Beni*) dizelerin fedakar, incinmiş duyguları tamir etmeye istekli bir kadını nitelerken, “Kah üzüntüm, kah sevincim,/ Can yoldaşım, kadınım nerde?” (*Nerede?*) dizelerinde kadın incinmiş duyguları tamir etmeye istekli, cana yakın ve sevecendir. Ayrıca yapıtlarındaki Sakız Hanım ve Ayşe Teyze (*Elveda Ölüm*) yumuşak-nazik karakterler olarak betimlenmiştir.

Hatta Manço bir takım dizelerde kadının incinmiş duyguları tamir etmeye istekli, sevecen ve anlayışlı olma özelliklerini öyle ustalıkla

kullanmıştır ki, şarkıyı söyleyen kişi o kadın olmadan adeta yaşamayacaktır: “Şimdi ben sensiz nasıl yaşarım, söyle?/ Şimdi ben sensiz neyerim, söyle” (*Al Beni*)/ “Geceler çok soğuk, geceler sessiz; / Nasıl yaşarım şimdi ben sensiz?” (*Gülbeğim*).

Kaba dil kullanmayan ve tatlı dilli olan kadın ise, şarkı sözlerine yansıyan özelliklerden bir diğeridir: “Bu can kurban tatlı dile” (*Aynalı Kemer*); “Kimi mahur dudu dilli” (*Eğri Eğri*); “Dinle sevdiceğim, göz bebeğim, tatlı dillim.” (*Al Beni*) dizeleri bu özellikleri yansıtır niteliktedir. Bunun yanı sıra “Elimizde taze kır çiçekleri,/ üzmeelim bugün annemizi. (...) Bugün bayram çabuk olun çocuklar,/ annemiz bugün bizi bekler.” (*Bugün Bayram*) söylemlerinde ise kadının hassas ve çocukları seven yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Manço, tüm bu kadınsılık özelliklerinin yanında, kadının fiziksel özelliklerini kullanarak kadınsılık özelliğini göstermiştir. Örneğin “Gözüm senden başkasını görmez oldu yar,/ Gönlüm senden bir şey ister nasıl desem yar,/ Alla beni pulla beni al koynuna yar” (*Alla Beni Pulla Beni*) bu düşüncüyü destekler niteliktedir ve sanatçı, kadın bedenine ait öğelerle bu kullanımını pekiştirmiştir: “ince bel, al dudak, inci diş, tatlı dil, yumuk el, kömür göz, buğulu göz, ıslak dudak, ahu göz, güzel kokan ten, şeker gibi dudak, pembe yanak, selvi boy, tatlı buğday ten, mahur dudu dil, esmer, nokta ben, gül yüz, sırma saç, al yanak, bal dudak, al topuk” vb. Kadınların kullandıkları takılar da bir başka pekiştiricidir: “Yavru Ceylan gibi kaçır,/ Seke seke çaydan geçer,/ Nazo gelin ayağına takar halhal. Bir bakışı canlar yakar,/ gülüşüne cihan değer (...)” (*Hal Hal*).

Kadınsılık, sevecenlik ve doğurganlık özelliğine ise “Toprak anam sevgi dolu/ Bereket dolu/ Toprak anam sessiz,/ Ama toprak anam dopdolu,/ Toprak Anam Anadolu” (*Kayaların Oğlu 2023*) dizelerinde rastlanmaktadır.

1.1.2. Barış Manço'nun Şarkı Sözlerinde Bulunup, Kavuncu'nun Envanterinde Bulunmayan Kadınsılık Özellikleri

Manço'nun eserlerinde işlenen kadınlarda bulunan diğer özellikler ise “tamahkar, gözü tok, insafsız, vefasız, nazlı, sözünde durmayan, zalim”dir.

Eserlerde kadın bir yandan tamahkar olarak ortaya koyulurken bir yandan da gözü tok olarak zıt bir karaktere büründürülmüştür. Bu durum bir ikilem gibi görünse dahi, Türk kültüründeki değerler üzerinde durulan sanatçının eserlerinde aslında okurlara ve dinleyicilere kadının da erkeğin de tamahkar, insafsız, vefasız ve zalim olmamasını öğütler niteliktedir.

“Annem dedi: ‘Oğlum anlamadın mı?! Vazgeç bu sevdadan, /Bu kız fazla akıllı. /Ah benim saf oğlum, anladın mı?’” (*Anahtar*); “Onun gözü yükseklerde,/Kızın gözü sadece parada,/ Akıllı fikri bir zengin kocada (*Delikanlı Gibi*); “El kızı doyar mı çavdar ekmeğiyle,/ Babası büyütmüş baklava börekle.” (*Ne Köy Olur Senden Ne de Kasaba*) dizelerinde tamahkar bir kadın; “İki göz, bir kulübe yeter Havva kızına” dizesinde ise (*Ademoğlu, Havvakızı*) gözü tok bir kadın işlenmiştir.

“Seyyah oldum dolaştım şu alemi,/Ah güzelim seni gibi bir vefasız görmedim ben. /Hayırsızı, kitapsızı, zalimi, / Bal böceğim senin gibi bir insafsız görmedim ben.” (*Bal Böceğim*); “Vefasız yar seçer miyim?” (*Eğri Eğri*), “Zalim” (*Zalım Sultan*), “Beni bırakıp gittiğinden beri terkedilmiş bir çocuk gibi (...) affet beni, ne olur affet beni (*Affet Beni*) dizeleri kadını insafsız, vefasız, zalim olarak ortaya koymuştur.

“Hatırlasana hani bana söz vermiştin,/ O akşam ayrılırken döneceğim demiştin seviyorum demiştin, / Yıllar geçti bekledim boş ümitlerle (*Hatırlasana*); “Hani bana verdiğin o sözler,/ Hani o gülen masum gözler?” (*Gülbebeğim*) sözleri ise sözünde durmayan bir kadından bahsetmektedir.

Kadının naz yapması da Türk geleneğindeki edebi eserlerde sıklıkla kullanılan özelliklerden biri olup, Manço’nun eserlerine de yansımıştır: “Kız dediğin nazlı olur” (*Ademoğlu, Havvakızı*) ; “ Bıktım, usandım o bitmez nazından” (*Bal Böceğim*); “Ben bulmuşum nazlı yâri” (*Eğri Eğri*); “Sanki biraz naz ediyorsun amma” (*Gibi Gibi*); “Komşu kızı Düriye,/ Naz etme gel beriye.” (*Komşu Kızı Düriye*); “Rüzgardan daha serin, başaklardan daha nazlı, ay ışığından ılık ne ola?” (*Ne ola Yar Ola*); “Desem ki nazlı yar insafa gelse de.” (*Yine Yol Göründü Gurbete*)/ “Kızıdır, nazdır.” (*Ademoğlu, Havvakızı*) bu kullanımlara örnektir.

Bu kadınsılık özelliklerinin çoğu aşıklık tarzının şiir geleneğinden eserler taşımaktadır (Düzgün, 2009, s. 47). Barış Manço bu kullanımlarla da Türk kültüründeki aşıklık geleneğinde, dolayısıyla Türk kültüründe bulunan kadınsılık özelliklerini gelecek nesillere aktarmıştır.

1.1.3. Barış Manço’nun Şarkı Sözlerinde Bulunmayıp, Kavuncu’nun Envanterinde Bulunan Kadınsılık Özellikleri

Kavuncu’nun Türk kültüründeki kadınsılık özelliklerini ortaya koyarken kullandığı fakat örneklemimizde rastlanmayan özellikler kadının “*ağırbaşlı-ciddi, boyun eğen, gönül alan, namuslu, sıkılgan*” olmasıdır. Yine Türk kültürünün izlerini taşıyan aşıklık geleneğindeki şiir söylemine atıf yapan Manço, gerek bu kadınsılık özelliklerini kullanarak, gerekse kullanmadan da kültür aktarım misyonunu ustalıkla gerçekleştirmiştir.

Öte yandan Kavuncu'nun yapıtındaki erkeksilik özellikleri şunlardır:

“Ailesine karşı sorumlu, baskın-tesirli, cömert, duygularını açığa vurmeyen, erkeksi, etkileyici-güçlü, girişken, gözü pek, haksızlığa karşı tavır alan, hırslı, idealist, kendi ihtiyaçlarını savunan, kendine güvenen, kuralcı-katı, lider gibi davranan, mantıklı, otoriter, riski göze almaktan çekinmeyen, saldırgan ve sözünde duran”.

1.1.4. Barış Manço'nun Şarkı Sözlerinde ve Kavuncu'nun Envanterinde Bulunan Erkeksilik Özellikleri

Eserlerde ve buna koşut olarak Kavuncu'nun envanterinde bulunan erkeksilik özellikleri ailesine karşı sorumlu, cömert, duygularını açığa vurmeyen, erkeksi, etkileyici-güçlü, , gözü pek, haksızlığa karşı tavır alan, kendi ihtiyaçlarını savunan, kendine güvenen, lider gibi davranan, mantıklı, otoriter, riski göze almaktan çekinmeyen ve sözünde durandır.

Özellikle ailesine karşı sorumlu olma özelliği birçok eserde işlenmiştir: “Kul Ahmet erken kalkar,/ ‘Haydi ya nasip!’ derdi. (...) Kul Ahmet erken yatar,/ sabaha ‘Ya kısmet!’ derdi. (*Ahmet Beyin Ceketini*); “Bugün hava güzel, dedim ki hanıma; ‘Haydi kalk giyin de çıkalım biraz. (...) Çoluk, çocuk, cümbür, cemaat piknik yapalım ne dersiniz ha?’ (*Ayı*); “Bir karış da toprak gerek, üstüne ev kurmalı, yar içinde oturmalı” (*Eğri Eğri*) dizelerinde işlenmiştir. Yine “*Ayı*” şarkısının sözlerinde geçen “Hani baba olarak vazifemiz tabii,/ Uyandırıp ikaz etmek.” ve “Bir baba olarak verdim kararı” dizeleri bu özelliğin yanı sıra otoriter, lider gibi davranan ve mantıklı olmaya dair erkeksilik özelliklerine verilebilecek örneklerdendir.

Erkeklerin gözü pek olma özelliği “Kız dediğin nazlı olur,/ Erkekse mangal yürek” (*Ademoğlu, Havvakızı*); “İşte hendek işte deve, /Ya atlarsın ya biçersin baktın olmaz vazgeçersin,/ Zordur almak bizden kızı” (*İşte Hendek İşte Deve*), “Eksi kırk derece soğuk suda bile yüzerim inan ki” (*Kara Sevda*) dizelerinde geçmektedir. Sözünde duran erkek ise “Dünya dönüyor dostlar,/ Bir sözden dönsem çok mu?” (*Ali Yazar, Veli Bozar*) dizelerinde göze çarpmaktadır. Sanatçı aslında burada sözden dönmekten değil, dönmekten bahsetmektedir ve dinleyicilere öğütler vermektedir. “Beni kovsalar dokuz köyden, doğruyu hep söylerim ben,/ Ölürüm de dönmem sözümünden delikanlı gibi (*Delikanlı Gibi*) sözlerinde olduğu gibi.

“Senin için dağları deler yol açarım yar,/ Senin için denizleri kuruturum yar, /Senin için gök kubbeyi yerlere çalarım yar, /Canım iste canım bile sana kurban yar.(...) Saçlarına yıldızlardan taç yapayım yar, / Bir nefeste güneşleri söndüreyim yar, / Çıra gibi uğrunda ben yanayım yar, / Canım iste

canım bile sana kurban yar.” (*Alla Beni Pulla Beni*)/ “Uğrunda yanayım Kerem gibi, gel;/ Dağları deleyim Ferhat gibi, gel; / İşte canım vereyim mecnun gibi, gel; /Yeter ki bana gel” (*Gel*) dizeleri ise erkeksi, etkileyici-güçlü, kendine güvenen, gözü pek, riski göze almaktan çekinmeyen erkeksilik özelliklerinden bahsetmektedir.

Manço'nun erkeklerin haksızlığa karşı tavır alma özelliği birçok eğitsel özelliği bulunan şarkısının ana temalarından olup, bu eserlerde ayrıca kendi ihtiyaçlarını savunan bir erkek portresi çizilmiştir. “Ya dön bana artık, /duyuyor musun beni./ Ya çık git dünyamdan,/ anlıyorsun değil mi?” (*Anlıyorsun değil mi?*) dizesi buna bir örnektir. Ayrıca cömertlik özelliğine “Sarı sarı bileziği takarım kollarına/ Dünyalar güzeli Kezban” (*Kezban*); Yedi köyün hanesi feda sana Düriye” (*Komşu Kızı Düriye*) dizelerinde saptanmıştır.

Erkeklerin fiziksel güçleriyle liderlik özelliğinin birleştirildiği bir kullanıma ise *Kayaların Oğlu 2023* yapıtının şu dizelerinde rastlanmaktadır: “Babamsa.../Sağı solu belli olmaz/ Bşr gürlendi mi yerinden/ oynar, göğsünde çatlamlar olurmuş.”

Yaygın kanının aksine, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca kadınları değil, erkekleri de olumsuz etkileyen yönleri vardır. Toplumun erkeklerden hep başarılı olma, finansal gücü elinde bulundurma, güçlü olma ve duygularını saklama (Yaşın-Dökmen, 2016, s. 219-225) gibi beklentileri olduğu için, erkekler hayatlarının çoğu alanında problemlerle karşılaşabilmektedirler. Manço bu konuyu erkeklerin ağlamaması ve duygularını açığa vurmaması gibi yönlerden ele almış ve “Gözümde yaş görseler, ‘Erkek ağlar mı?’ derler.” (*Ali Yazar, Veli Bozar*) dizeleriyle aslında erkeklerin ağlamasının toplumda normal addedilmediğinden bahsetmiştir.

1.1.5. Barış Manço'nun Şarkı Sözlerinde Bulunup, Kavuncu'nun Envanterinde Bulunmayan Erkeksilik Özellikleri

Bu ulamda referans aldığımız envanterde bulunmayıp örneklemimizde rastlanan erkeksilik özellikleri kalender, sabreden/sabırlı, saf, yalnız, mutsuz, çapkın, eş seçimini yapan ve çaresizdir.

“Ademoğlu kalender, yiyeceği bir lokma ekmek.” (*Ademoğlu Havvakızı*) dizesinde “kalender” özelliği, “Sabırlı derviş muradına ermiş” (*Aman Yavaş Aheste*); “Sabır teli koptu gönül sazımdan” (*Bal Böceğim*); “Sabır taşı çatladı artık olamaz” (*Ballı Kaymak*); “Sabret gönül sabret,/ Sakın isyan etme.” (*Benden Öte, Benden Ziyade*); “Benim de sabrımın sonu var delikanlı gibi.” (*Delikanlı Gibi*) dizeleri ise sabreden/sabırlı bir erkeksilik özelliğini ortaya koyar.

Yalnız, mutsuz ve çaresiz bir erkek ise “Çalacak bir kapım yok, /Mutluluğa hasretim. (...) Sonsuz yalnızlığında bir tek sen varsın bugün.” (*Anlıyorsun değil mi?*); “Elinden oyuncuğu alınmış çocuk gibi çaresiz, yalnızım şimdi” (*Beyhude Geçti Yıllar*); “Ümitsiz haykırıyorum ne olur dön bana” (*Allah’ım Güç Ver Bana*); “Gün çoktan doğdu buralarda/ Ve ben simsiyah bir gecenin koynunda yapayalnız bekliyorum.” (*Dönence*); “Bunca yıldır yokluğunda alıştım ben yalnızlığa.” (*Hayır*); “Bütün aşıklar el ele kol kola cıvıl cıvıl geziyor,/ Bense Nuh’un gemisinde tek başıma gibi inan ki” (*Kara Sevda*); Ben yalnız, sen acaba kiminlesin (*Sahilde*); “Anamdan, babamdan, yuvamdan uzakta” (*Yine Yol Göründü Gurbete*); “Dün yine yapayalnız dolaştım yollarda.” (*Unutamadım*) dizelerinde işlenmiştir.

“Bana yârin seç diyorlar, vefasız yar seçer miyim?” (*Eğri Eğri*) dizesi eş seçimini yapan ve “Dedem şöyle bir çapkınca bakıp hafifçe bıyığını burmuş.” (*Süper Babaanne*) dizesi ise çapkın bir erkeksilik özelliğine işaret etmektedir.

1.1.6. Barış Manço’nun Şarkı Sözlerinde Bulunmayıp, Kavuncu’nun Envanterinde Bulunan Erkeksilik Özellikleri

Kavuncu’nun envanterinde bulunan fakat Manço’nun bu eserlerinde işlemediği erkeksilik özellikleri ise baskın-tesirli, girişken, hırslı, idealist, kuralcı-katı ve saldırganıdır.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Bulgular

Sanatçının eserlerinde, birer sosyal belirlenim ürünü olan toplumsal cinsiyet rollerine dair eşitsizliği savunan, katı ve yanlı bir tutuma rastlanmamış, hatta toplumun her kesimi için her türlü ayrımcılığa karşı katı bir tavır saptanmıştır.

İncelemeye alınan 91 adet şarkıdan yalnızca *Nazar Eyle*, *Katip Arzuhalim* ve *Süper Babaanne* şarkılarında eşitlik karşısında duran kullanım bulunmuştur. *Nazar Eyle* şarkısında eski Türk geleneklerinde hakanın sefere gitmesi yani kamusal alanda ve ev dışındaki sorumluluklarla ilgilenmesi, bilge hatunun yani kadının ise doğum yapması ve özel alanda, domestik işlerle ilgilenmesi işlenmiştir. Bu işlenişler “dokuz ve kırk” sayıları ile yapılmış ve öne çıkan sorumluluklar değil, Türk kültüründeki sayıların özelliğinin aktarımıdır.

“Dişi kuş yuvasını severek kuracak ki,/ Bu iş tamamına ersin./ Erkek kanadını şöyle bir açacak ki, /Bu iş tamamına ersin.” (*Süper Banaanne*), “Oğlansa Ozan, kızsa Ceylan./ Ceylan buz gibi pınarların aktığı zümrüt ovalarda, /Taştan taşta seksin. Ozan, Ardahan’dan Kırkpınar’a dolaşsın.”

(*Katip Arzuhalim*) söylemi ise kadının özel alanda, erkeğin ise kamusal alanda resmedilişinin bir diğer örneğidir.

Ayrıca *Ayı* adlı parçadaki “Hakim Bey”, *Elveda Ölüm* adlı parçadaki “Emekli Salih Öğretmen” ve *Dut Ağacı*’nda geçen “Rıza Amca, Birlikler Umumi Katipliği’nden emekli” dizeleri, tüm şarkılardaki mesleklere yönelik yegane kullanımlardır. Fakat bu kullanımların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadının ve/ya erkeğin çalışmasındaki olumsuz izdüşümlerini destekler nitelikte olduğu gibi bir sav öne sürülemez, çünkü kadının çalışmaması gibi bir durum eserin hiçbir yerinde işlenmemiştir.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Temalar

Manço’nun irdelenen eserlerinde bir yukarıdaki ulamda bahsi geçen özelliklerin yanında, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bazı farklı temalara rastlanmıştır:

1.3.1. Erken Evlilik:

On sekiz yaşın altında yapılmasından dolayı erken evlilik olarak isimlendirilen evlilikler başlı başına bir sosyal problem olmakla birlikte, birçok çalışmaya konu olmuştur (UNFPA, 2012, s. 22-31; Aydemir, 2011; Çakmak, 2009; Akpan, 2003). Manço da *Bal Sultan*’ ismini verdiği ağıt tarzındaki eserinde çocuk yaşta evlendirilen bir kızın aslında kendisinin de çocuk olduğundan, evliliğin getireceği yükleri kaldıramayacağından ve bundan ötürü ölümle sonuçlanan hazin hikayesinden bahsetmekte, erken evliliğin kötü sonuçlarını ağır bir dille eleştirmektedir:

“Daha on altı yaşına basmamıştı, Bal Sultan. (...) /Bir sabah dediler ki ‘Gelin oldu gitti gurbete, Bal Sultan. (...) /Aşk ateşiyle yanmayan, nasıl ocak yakınsın ki?/ Çocukluk nedir bilmeyen, nasıl çocuk baksın ki?”

1.3.2. Çiftler/eşler arası denklik

Eşler arası denklik olgusu kadın ve erkek ilişkilerini çalışan her alanın ihtilafı konularından olagelmıştır. Bu sosyal gerçeklik Manço’nun eserlerine de konu olmuştur:

“Oğlum vazgeç sevdadan, bu kız fazla akıllı” (*Anahtar*); “Kurda kuşa akıl sordum, dediler: ‘Vazgeç, Binboğa’nın kızıdır o, sana ne gerek.’ (*Binboğa’nın Kızı*); “Seni bana çok görenler, neyler?” (*Gülme Ha Gülme!*); “Şerife Bey kızı, Şerife ağa kızı. ‘Osman kim, Şerife kim?/ Derler, derler de, araya girerler ağalar beyler.” (*Osman*); “Seni bana çok gördüler.” (*Sahilde*); “Bir fil ancak kendi cinsinden bir fili severdi, /Koskoca aşkı vücudu gibi çok ağır geldi.” (*Fil ile Kurbağa*).

1.3.3. Mülkiyet hakkı:

Bilinen tarihin ilk günlerinden bu yana bireysel hakların başında bulunan ve sosyal çatışmalarda önemli bir rol oynayan mülkiyet hakkı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı sorunlardan birini teşkil etmektedir. Anayasamızda da ele alınan bu hak (T.C. Anayasası, 1982) Manço'nun '*Dut Ağacı*' adlı eserinde kadının da mülkiyet hakkına sahip olacağı şeklindedir: "Nezahat Hanımların Evi".

1.3.4. Başlık Parası

Ülkemizin bazı bölgelerinde yazılı olmayan törelere dayanarak uygulanan başlık parası geleneği, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan ve kadını bir meta olarak gören geleneğin günümüzdeki izdüşümleri olan uygulamalarından biridir (Mora, 2005). Manço bu uygulamayı "*En Büyük Mehmet Bizim Mehmet*" şarkısına taşımıştır: "Bir kızı sevdi Mehmet,/ Eridi de bitti Mehmet,/ Ama başlık parasını bulamadı gitti Mehmet,/ Nuh dedi kız babası Mehmet,/ Peygamber demedi Mehmet./ Kız eline kına yaktı Mehmet,/ Babası paraya taktı Mehmet."

1.3.5. Eşitlik

Tarihsel dönüşüm hareketlerinden özellikle Fransız İhtilali'nden sonra birçok alanda eşitlik, özgürlük, adalet gibi nosyonlar yerini almaya başlamış, ırk, cinsiyet, soy, renk gibi farklılıkları temel alan eşitsizlikler sanat eserlerine konu olmuştur.

Kadın erkek eşitliğinden yola çıkarak oluşturulan bu çalışmamızda ise Manço, özellikle "*Hemşerim Memleket Nire*" şarkısında çokça değinmiştir:

"Kardeşlik ve eşitlik üzerine uzun uzun nutuklar çekip,
/Niye senin derin benden koyu diye soran çok, /Kaşının
altında gözün var diye silahlanıp ölüme koşarken,/ Kalan
dul ve yetim ne yer ne içer diye soran yok (...) Zaten
paramparça bölünmüş ve yaşanmaz olmuş dünyamız,
Daha fazla kesip bölmeye hiç gerek yok."

1.3.6. Aile Reisliği

Ailenin reisinin ve geçim ihtiyaçlarının erkek tarafından karşılanmak durumunda oluşu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde çalışılan konulardandır.

Şarkılardaki bir takım dil kullanımları da erkeğin hane reisliği ve toplum içinde evi geçindirme yani nafaka sağlama görevini çağrıştırmaktadır.

“Elkızı doyar mı çavdar ekmeğiyle,/ Babası büyütmüş baklava börekle.” (*Ne Köy Olur Senden Ne de Kasaba*), “Baba ocağı” (*Binboğa'nın Kızı*) bu tip kullanımlara örnek teşkil etmektedir.

Babanın evin reisi olduğunu ortaya koyan diğer kullanımlar ise “Aslan baba, sen çok yaşa! (...) Bir baba olarak verdim kararı. (...) Hani, baba olarak vazifemiz tabii, uyandırıp ikaz etmek.” (*Ayı*) ve “Oğlan aldı başını gitti, kız zaten lafımı dinlemezdi” (*Cacık*) dizeleridir.

1.4. Cinsiyetçi Dil Kullanımına Dair Bulgular

Dil kullanımları, cinsiyetçiliğe dair bulgular veren önemli işaretlerden biridir. Manço'nun şarkıları cinsiyetçi dil kullanımı ekseninde incelemeye alındığı vakit, birtakım söylemler öne çıkmaktadır:

Örneğin insan yerine “adam veya insanoğlu” sözcüklerinin kullanımı cinsiyetçi kullanımlara örnek olarak sunulabilir: “İnsanoğlu haddin bilir” (*Halil İbrahim Sofrası*), “Adamın kafası bir atarsa” (*Ayı*), “Eski adamlar doğruyu söylemiş” (*Nane Limon Kabuğu*), “Güzel sevmeyene adam denir mi?” (*Sarı Çizmeli Mehmet Ağa*).

Tıpkı bu kullanım gibi, “adam olmak” deyimini de cinsiyetçi dil kullanımıdır: “Adam oluvermiş çocuklar.” (*Müsaadenizle Çocuklar*).

“Ben yaralı kurt, sen kınalı kuzu” (*Gibi Gibi*) dizeleri ise erkeğin kurt gibi güçlü, kadının ise kuzu gibi uysal olduğunu gösteren diğer bir cinsiyetçi kullanımdır.

91 adet şarkı sözünde cinsiyetçi dil kullanımına dair yalnızca bu kullanımlar bulunmuş, kalan kullanımlar ise genelde eşitlik üzerine kurgulanmıştır. Örneğin *Ademoğlu Havvakızı* şarkısının her satırı ayrı bir ders niteliğinde olan bir yapıttır: “Er kişinin yanında hatun gerek (...) Kız olmazsa er kişi, kolsuz kanatsız demek./ Davulu dengi dengine vurmak gerek.” Bu dizelerde dine referans yapılarak kadının ve erkeğin eşit ve birbirinin tamamlayıcısı olduğu vurgulanmıştır (Yangın, 2002, s. 110). Bu düşünceden hareketle ki, her iki cinsin de neslin devamını sağlama ve doğurganlık konusundaki işlevlerinden “Ademoğlu kızgın fırın, Havva kızı mercimek” söylemi tekrarlanmaktadır.

“*Delikanlı Gibi*” şarkısında ise delikanlılık mefhumunun yani erkeğin tek başına gelecek kadar cesur, ölse de sözünden dönmeyecek kadar güvenilir, sonuna kadar dinleyen, açıkça konuşan, anlayışlı olduğu söylenmektedir.

“Zordur almak bizden kızı” (*İşte Hendek, İşte Deve*) dizesindeki “kız almak” deyimi ise cinsiyetçi dil kullanımına verilebilecek diğer örneklerdir.

Fakat Manço'nun değerler ve kültür aktarımındaki başat rolü dikkate alındığında, bu kullanımların esasında kültüre hali hazırda yerleşmiş olan kullanımlardan oluşup Manço tarafından üretilen kullanımlar olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Türk kültürünün gelecek nesillere aktarımında önemli bir misyon üstlenmiş sanatçımız Barış Manço'nun eserlerini toplumsal cinsiyet bakışıyla yeniden okumayı amaç edinen bu çalışma çerçevesinde sanatçıya ait 91 şarkı sözü dört ana ulam çerçevesinde incelenmiştir.

Ulamlardan ilki olan kadınsılık ve erkeksilik özellikleri ekseninde eserlerde Kavuncu'nun (1987) Türk toplumuna uyarlanmış kadınsılık ve erkeksilik özelliklerinin yanı sıra, Türk kadınının ve Türk erkeğinin durumunu yansıtan başka özellikler de saptanmıştır.

Araştırmanın ikinci kategorisi olan toplumsal cinsiyet rolleri, ev içi ve ev dışı sorumluluklarla özel ve kamusal alan ayrımını gösteren iki alt kategoride incelenmiş ve eserlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Manço'nun eserlerinde Türk kültürünün kadına ve erkeğe verdiği değer korunarak gelecek nesillere aktarımı ustalıkla sağlanmıştır.

Üçüncü ulam olan toplumsal cinsiyet eşitliğine dair temalar ulamında eserlerde erken evlilik, çiftler arası denklik, eşitlik, başlık parası, mülkiyet hakkı ve aile reisliği gibi temalara rastlanmıştır. Bu temaların işlenmesi okurda ve/ya dinleyicide eşitsizliği destekler gibi bir izlenim yaratsa dahi ağıt şeklinde olması ve sonunun kötü sonuçlanarak ders verme niteliği taşıması bakımından eşitliği destekleyen bir kullanım göze çarpmaktadır.

Son inceleme alanı olan cinsiyetçi dil kullanımına bakıldığında eserlerde bir takım cinsiyetçilik izleri taşıyan dil kullanımlarına rastlanmıştır. Fakat bu kullanımlar özellikle aşıklık şiir geleneğindeki sözlere atıf olduğundan, Türk kültürüne hali hazırda yerleşmiş olan kalıplar olup Manço tarafından üretilmedikleri için kültür aktarım misyonunda kalmıştır ve cinsiyeti savunan eserler olduğu yorumu çıkarılamamaktadır.

Tüm bu verilerden elde edilen bulgulardan hareketle Manço'nun eserlerinin, halkın her kesimini kucaklayan bir Barış Manço yaklaşımıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici bir anlayışla yazıldığı ortaya

çıkılmaktadır. Diğer bir deyişle, Barış Manço'ya ait şarkı sözleri kültür aktarımı üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesinde ve devam ettirilmesinde etkin bir rol oynamamaktadır. Manço eserleri üzerinden sosyal gerçekliği aktarım görevini eşitlikçi bir bakış açısıyla sağlamıştır.

Kaynakça

- “Gender Mainstreaming”, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).
<http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/concepts-and-definitions>
- Adıgüzel, Muhammet Sani (2009). “Vefatının 10. Yılı Dolayısıyla Karınca Dostu Bir Ağustos Böceği: Barış Manço (1943-1999)”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 9/2, 83-91.
- Akpan, Eno-Obong (2003). “Early Marriage in Easter Nigeria and Health Consequences of Vesigo- Vaginal Fistulae (VVF) Among Young Mothers”. *Gender and Development* 11(2). 70-76.
- Aktar, Haluk. (5 Şubat 1999). “Herkesin Barış'ıydı”. Milliyet.
- Aydemir, Elvan (2011). “Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler”. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları. No: 11-08.
- Başarır, Mert Ali (3 Aralık 1986). “Ben Çağdaş Bir Masalcıyım”. Cumhuriyet.
- Bem, Sandra L. (1974). “The Measurement of Psychological Androgyny”. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 42/2, 155-162.
- Bhasin, Kamla (2003). *Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”*. (Çev. Kader Ay). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Büyükokutan Töret, Aslı (2017). “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Türk Halk Ninnilerine Yansımaları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma*
- Büyüköztürk, Şener vd. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 13. Baskı. Ankara: Pegem.
- Canbazoglu, Cumhur (2 Şubat 1999). “Anadolu'nun Asfalt Ozanı”.
- Çakmak, Diren (2009). “Türkiye'de Çocuk Gelinler”. Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik Bildiri Tam Metinler E-Kitabı (www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/DirenCakmak.pdf). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (20-21 Mart).
- Çelikoğlu, Türe (22 Nisan 1987). “Karacaoğlan'dan Mozart'a”. Güneş.
- Çobanoğlu, Özkul (2000). “Barış Manço Araştırmalarının Önemi ve Yöntemi Üzerine Tespitler”. *Milli Folklor*, 40-47.
- Demir, Mehtap (2017). “Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Kınalı Kadın ve Müziği”, *Ekev Akademi Dergisi*. 21 Sayı: 71, 199-213.
- Düzgün, Dilaver (2009). “Aşıklık Geleneğinin Değişim ve Dönüşüm Sürecinde Barış Manço Olgusu”. *Milli Folklor*, 42-50.

- Emre, Havva (2013). “Kültürün Değişimi ve Dönüşümü Bağlamında Ozan-Baksı Geleneğinden Çağdaş Türk Ozanlığına Geçiş Süresi”. *Bilim ve Kültür Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 55-72.
- _____ (2012). “Türk Milli Kültürüne Ait Destan, Efsane ve Anlatılarda Sıkça Geçen Formel Sayıların Barış Manço Şarkılarından Yeri”. *Batman University Journal of Life Sciences*, N.1., 639-647.
- Ercan, Fikret (2.2.1999). “Son Osmanlı’nın Vedası”. *Hürriyet*.
- Erdal, Tuğçe (2011). “Erkek Ağızlı Türklerde Kadın İmajı”. *Folklor/edebiyat*, 17/ 65.
- Erdir, Filiz (2016). *Muğla Türkülerinde Kadın ve Erkek Temsillerinin ve Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Erdoğan, Göktürk (2015). “Barış Manço Örneğinden Hareketle Müziğin Ahlak Eğitimindeki Önemi ve İşlevi”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1, 117-124.
- Eyüboğlu, Ali vd. (4 Şubat 1999). “Barış Seli”. *Milliyet*.
- Fraenkel, Jack vd. (2000). *How to Design and Evaluate Research in Education* (4th ed.). NY: McGraw-Hill.
- Gökşen, Cengiz; Rukiye Gökşen (2016). “Dağ”ın Türkülere Mitik Bir Öge Olarak Yansıması”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1599-1618.
- Guliyev, İlkin (2018). “Koroğlu Destanının Azerbaycan Varyantında Kadın Tipleri”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21, 63-76.
- Güler, Seda (18 Temmuz 1992). “2000’li Yılların Cumhurbaşkanı Adayı Barış Manço”. *Melodi Gazetesi*.
- <http://www.barismancomix.com/index.php> (Erişim Tarihi: 10.12.2019)
- Kavuncu, Ayşe Nur (1987). *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri’ni Türk Toplumuna Uyarlama Çalışmaları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kocaer, Sibel (2006). “Kırdan Kente Nazımdan Nesre Ağıtta Dönüşüm: Barış Manço Örneği”. *Milli Folklor*, s. 71, 114-119.
- Mackie, Diane M. vd (1996). “Social Psychological Foundations of Stereotype Formation”. (Derleyenler: C. N. Macrae, C. Stangor ve M. Hewstone), *Stereotype and Stereotyping*. New York: Guilford, 41-47.
- Merriam, Sharan B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. San Fransisco: Jossey Bass.
- Miles, Matthew B.; vd. (2015). *Qualitative Data Analysis-A Methods Sourcebook*, Edition 3, USA: Sage Publications.
- Mora, Necla (2005). “Kitle İletişim Araçlarında Yeniden Üretilen Cinsiyetçilik ve Toplumda Yansıması”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 1-7.
- Oğuz, M. Öcal (1999). “Dr. Barış Manço”. *Milli Folklor*.

- Özden, Muhammet; Ahmet Saban (2017). Nitel Araştırmalarda Paradigma ve Teorik Temeller. (Ed. Ahmet Saban ve Ali Ersoy), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* içinde, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Patton, Michael Quinn (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Reddock, Rhoda (2000). “Why Gender? Why Development?”. (Ed. Jane L. Parpart, vd.). *Theoretical Perspectives on Gender and Development* içinde. Ottawa Kanada: International Development Research Centre.
- Saldaña, Johnny (2011). *Fundamentals of Qualitative Research*. New York: Oxford University Press.
- Tamer, Rauf (Şubat 1999). “Anadolu Güneşi Aydınlatıyor”. Sabah. file:///C:/Users/SNMGRKN/Downloads/001521753006.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2019).
- Tural, Sadık K. (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Ecdat Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No.: 2709 Kabul Tarihi: 7.11.1982, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim Tarihi: 09. 05.2019).
- United Nations Population Found-UNFPA (2012). *Marrying too Young: End Child Marriage*. New York: The United Nations Population Fund.
- Uyanık, Seda (2008). “Kültür Endüstrisi ve Kentli Aşık.” *Milli Folklor*, 79, 59-64.
- Ülsever, Cüneyt (Şubat 1999). “Bir Ortak Değer Daha Kaydı Gitti”. Sabah. file:///C:/Users/SNMGRKN/Downloads/001521753006.pdf (Erişim Tarihi: 05.05.2019).
- Yakıcı, Ali (2012). “Geleneksel Şiirden Türküye Dönüşümün Yaratıcı ve Aktarıcısı Aşık Veysel’in Kültürel Mirasa Katkısı”, *Milli Folklor*, 93, 101-111.
- Yangın, Birgül (2002). *Çağdaş Türk Ozanı Barış Manço*. Ankara: Akçağ.
- Yaşın Dökmen, Zehra (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yener, Tefik (Şubat 1999). “Bir Daha Özür Dilerim Barış”. Sabah. file:///C:/Users/SNMGRKN/Downloads/001521753006.pdf (Erişim Tarihi: 05.05.2019).
- Yıldırım, Dursun (1999). “Dede Korkut’tan Ozan Barış’a Dönüşüm”. *Türk Dili*, 570.

EK

Bu Çalışmada İncelenen Barış Manço’nun Eserleri

Abbas Yolcu, Acılı da Bağa Vir, Ademoğlu Havvakızı, Affet Beni, Ahmet Bey'in Ceketini, Al Beni (2), Ali Yazar Veli Bozar, Alla Beni Pulla Beni, Allah'ım Güç Ver Bana, Aman Yavaş Aheste, Anahtar, Anlıyorsun Değil mi?, Arkadaşım Eşek, Ayı, Aynalı Kemer, Bal Böceği, Ballı Kaymak, Bal Sultan, Ben Bilirim, Benden Öte Benden Ziyade, Beyhude Geçti Yıllar, Binboğa'nın Kızı, Bir Selam Sana, Bugün bayram, Cacık, Can Bedenden Çıkmayınca, Dağlar Dağlar, Delikanlı Gibi, Dıral Dede'nin Düdüğü, Domates Biber Patlıcan, Dönence, Dört Kapı, Dut Ağacı, Eğri Eğri, En Büyük Mehmet Bizim Mehmet, Elveda Ölüm, Fil ile Kurbağa, Gel, Gibi Gibi, Gönül Ferman Dinlemiyor, Gül Bebeğim, Güle Güle Oğlum, Gülme Ha Gülme, Gülpembe, Günaydın Çocuklar, Halhal, Halil İbrahim Sofrası, Halk İçinde Muteber, Hatırlasana, Hayır Hayır, Hemşerim Memleket Nire?, İşte Hendek İşte Deve, Kalpler Beraber, Kara Sevda, Karalıkların İçinde, Katip Arzuhalim, Kayaların Oğlu, Kazma, Kezban, Kırık (Eski) Bir Fincan, Kol Düğmeleri, Komşu Kızı Düriye, Küheylan, Lahburger, Mahkum, Müsaadenizle Çocuklar, Nane Limon Kabuğu, Nazar Eyle, Ne Köy Olur Senden Ne de Kasaba, Ne Ola Yar Ola, Nerede, Osman, Ölüm Allah'ın Emri, Ömrümün Son Baharı, Sahilde, Sakız Hanım Mahur Bey, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa, Sarıl Bana, Seher Vakti, S.O.S., Söyle Zalım Sultan, Süleyman, Süper Babaanne, Unutamadım, Unutamıyorum, Vur ha Vur, Yeni Bir Gün Doğdu Merhaba, Yine Yol Göründü Gurbete, Yol, Yolla Yarım Tez Yolla, Yol Verin Ağalar Beyler, Zehra.